

С.М. ПОГОРЕЛОВ

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Сьогодні транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі та сприяють глобалізації світової економіки. Річний прибуток найбільших ТНК перевищує значення ВВП багатьох країн з низьким і середнім рівнем доходу. Через процеси злиття і поглинання корпорації ростуть дуже швидко, стаючи багатшими та могутнішими за деякі держави. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що ТНК домінують у світовій економіці і значно на неї впливають, тому визначення основних проблем сучасних міжнародних відносин та їх зв'язок з ТНК є доцільним в умовах сьогодення. Метою дослідження є надання характеристики проблемам міжнародних відносин та знаходження можливих варіантів їх рішення. За допомогою різних джерел визначимо, які саме проблеми міжнародних відносин заважають розвитку ТНК. Досягнення мети потребує вирішення поставлених задач, таких як: розкриття сутності поняття транснаціональної корпорації; дослідження ролі ТНК в міжнародних економічних відносинах; визначення головних проблем сучасних міжнародних відносин; надання пропозицій щодо вирішення цих проблем. Для виконання роботи використовуємо наступні методи: загальнонаукові методи теоретичного узагальнення і порівняння, критичного аналізу, системного підходу, статистичного та теоретичного аналізу та інші.

Головною рушійною силою сучасного світу є транснаціональні корпорації. Величезні компанії, які контролюють понад 50% світового промислового виробництва та формують всесвітній науково-технічний прогрес. Вони, нарівні з промислово розвиненими країнами, широко проявляються в політиці, економіці, у фінансово-інвестиційній, інформаційній, науково-технічній, військовій, технологічній, екологічній сферах. Тому, ТНК є невід'ємною частиною сучасних міжнародних відносин і проблеми, які виникають в цих відносинах, мають прямий вплив на діяльність ТНК.

Ключові слова: корпорації; відносини; стратегія; забезпечення економічної безпеки; методичний підхід; розвиток; активність.

С.М. ПОГОРЕЛОВ

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ КОРПОРАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Сегодня транснациональные корпорации играют немаловажную роль в международной торговле и способствуют глобализации мировой экономики. Годовая прибыль крупнейших ТНК превышает значение ВВП многих стран с низким и средним уровнем дохода. Из-за процессов слияния и поглощения корпорации растут очень быстро, становясь богаче и мощнее некоторых государств. Актуальность данного исследования состоит в том, что ТНК доминируют в мировой экономике и значительно на нее влияют, поэтому определение основных проблем современных международных отношений и их связь с ТНК целесообразно в условиях настоящего. Целью исследования является предоставление характеристики проблем международных отношений и нахождения возможных вариантов их решения. С помощью различных источников определим, какие проблемы международных отношений мешают развитию ТНК. Для достижения цели требуется решение поставленных задач, таких как: раскрытие сущности понятия транснациональной корпорации; исследование роли ТНК в международных экономических отношениях; определение главных проблем современных международных отношений; предоставление предложений по решению этих проблем. Для выполнения работы используем следующие методы: общенаучные методы теоретического обобщения и сравнения, критического анализа, системного подхода, статистического и теоретического анализа и другие.

Главной движущей силой современного мира есть транснациональные корпорации. Огромные компании, контролируемые более 50% мирового промышленного производства и формирующие всемирный научно-технический прогресс. Они наряду с промышленно развитыми странами широко проявляются в политике, экономике, в финансово-инвестиционной, информационной, научно-технической, военной, технологической, экологической сферах. Поэтому ТНК является неотъемлемой частью современных международных отношений и возникающие в этих отношениях проблемы имеют прямое влияние на деятельность ТНК.

Ключевые слова: корпорации; отношения; стратегия; обеспечение экономической безопасности; методический подход; развитие; активность.

S.M. POHORIELOV

TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND PROBLEMS OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Today, multinational corporations play an important role in international trade and contribute to the globalization of the world economy. The annual profit of the largest TNCs exceeds the GDP of many low- and middle-income countries. Through mergers and acquisitions, corporations grow very quickly, becoming richer and more powerful than some states. The relevance of this study lies in the fact that TNCs dominate the world economy and significantly influence it, therefore, the definition of the main problems of modern international relations and their connection with TNCs is appropriate in today's conditions. The purpose of the study is to characterize the problems of international relations and to find possible options for their solution. With the help of various sources, we will determine which problems of international relations hinder the development of TNCs. Achieving the goal requires solving the set tasks, such as: revealing the essence of the concept of a transnational corporation; study of the role of TNCs in international economic relations; definition of the main problems of modern international relations; providing proposals for solving these problems. To perform the work, we use the following methods: general scientific methods of theoretical generalization and comparison, critical analysis, system approach, statistical and theoretical analysis, and others.

Transnational corporations are the main driving force of the modern world. Huge companies that control more than 50% of the world's industrial production and shape the world's scientific and technological progress. They, on a par with industrialized countries, are widely manifested in politics, economy, financial and investment, information, scientific and technical, military, technological, environmental spheres. Therefore, TNCs are an integral part of modern international relations, and the problems that arise in these relations have a direct impact on the activities of TNCs.

Keywords: corporations; relations; strategy; ensuring economic security; methodological approach; development; activity.

Сьогодні, транснаціональні корпорації можна розширення та поглиблення економічних зв'язків беззаперечно назвати ядром світового господарства. між підприємствами різних країн, виступають ТНК займають передові позиції у світовому головними стимуляторами науково-технічного виробництві, грають провідну роль у процесах прогресу.

Зазвичай, термін «корпорація» вживається до трестів, синдикатів, концернів, консорціумів, холдингів та інших, тобто до фірм, які функціонують за участю акціонерного капіталу. В англійських країнах корпорація означає акціонерне товариство.

Термін «ТНК» вперше з'явився в 1960-1962 роках і визначав ТНК як компанію, що має власні філіали в 2-х чи більше країнах. Пізніше це визначення ТНК зазнало критики, в тому числі з тих міркувань, що такі форми міжнародного бізнесу, як ліцензування, франчайзинг, управління по контракту, можуть не передбачати створення нової юридичної особи.

Приведемо декілька трактувань даного поняття:

ТНК – це корпорація, що здійснює міжнародне співробітництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми зарубіжними філіями.

ТНК – компанія (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах.

ТНК – це комплекс, що використовує в своїй діяльності міжнародний підхід і що припускає формування транснаціонального виробничого, торгового і фінансового комплексу з єдиним центром ухвалення рішень в країні базування і з філіями в інших країнах/

ТНК – це корпоративні або некорпоративні структури, що включають материнські підприємства та їх іноземні філії. Головне підприємство визначається як підприємство, яке контролює активи своїх філій, які розміщені в інших країнах, як правило, володіючи певною кількістю акцій у власному капіталі.

Дані визначення важко назвати повними та всеохоплюючими щодо поняття транснаціональної корпорації. Адже вони не зазначають кількість країн, в яких діє компанія, що є найважливішим чинником при віднесенні компанії до транснаціональної. Також, за цими визначеннями до ТНК можна віднести будь-яку компанію, яка задіяна у звичайній зовнішній торгівлі, що не є вірним при сучасному значенні цих структур.

Багатогранність феномену ТНК зумовлює необхідність комплексного визначення ТНК як компанії, що поєднує значну частку закордонних активів, прибутків, обороту та кількості працівників з активною закордонною діяльністю, використанням глобального бачення та ефективним механізмом взаємодії між філіалами. Визначальною характеристикою ТНК є можливість трансфертного ціноутворення, що принципово виокремлює ТНК з-поміж інших компаній.

Отже, підсумувавши вищесказане можна охарактеризувати ТНК як економічно єдину систему консолідації підприємств, які здійснюють свою діяльність у двох чи більше країнах переважно у формі прямих іноземних інвестицій, впливають на

економічну політику як країни базування, так і приймаючих країн через залучення їх до світових глобалізаційних процесів, керуються і контролюються, як правило, з єдиного центру і складаються з материнської компанії, дочірніх підприємств, філій та відділень.

Виділяють такі типи транснаціональних корпорацій:

– горизонтально інтегровані корпорації з підприємствами, що випускають велику частину продукції. Наприклад, виробництво автомобілів у США або мережа підприємств «FastFood»;

– вертикально інтегровані корпорації, що об'єднують при однім власнику і під єдиним контролем найважливіші сфери у виробництві кінцевого продукту. Зокрема, у нафтовій промисловості видобуток сирової нафти часто здійснюється в одній країні, рафінування – в іншій, а продаж кінцевих нафтопродуктів – у третій країні;

– диверсифіковані транснаціональні корпорації, що містять у собі національні підприємства з вертикальною і горизонтальною інтеграцією. Типовим прикладом корпорації такого типу є шведська корпорація Nestle, що має 95% свого виробництва за рубежем і зайнята ресторанним бізнесом, виробництвом продуктів харчування, реалізацією косметики, вин і т.д. Число таких компаній в останні роки швидко росте.

Транснаціональним корпораціям належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки. Тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації, стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили ТНК у центр світового економічного розвитку.

Про розмах їх діяльності свідчить наявність у їх розпорядженні коштів, що часто перевищують розмір національного доходу національних держав. Сьогодні ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва, 67% міжнародної торгівлі, більш як 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау, майже 90% прямих зарубіжних інвестицій. ТНК реалізують 80% усієї виробленої продукції електроніки і хімії, 95% фармацевтики, 76% продукції машинобудування.

Сума валютних резервів ТНК у кілька разів перевищує сукупні резерви всіх центральних банків світу. Тому переміщення лише 1-2% маси грошей, що перебувають у їхньому володінні, цілком здатне змінити паритет національних валют.

У сучасних умовах операції ТНК стають усе більш глобальними і при придбанні факторів виробництва, товарів та ринків орієнтуються на глобальний обсяг. Розміщення закордоном значної частини виробництва і багаточисельних філій, інтегрованих в єдину мережу продукування товарів і послуг, дозволяє транснаціональним корпораціям

використовувати ресурси і конкурентні переваги багатьох країн. Це зумовлюється тим, що глобальній економіці властиве функціонування її суб'єктів, основане на пріоритеті інвестиційних зв'язків на рівні міжнародних відносин. Розвиток глобалізаційних процесів зменшує перешкоди на шляху транскордонного переміщення товарів, капіталу та послуг, сприяє уніфікації регулювання, що полегшує доступ на зарубіжні ринки, забезпечує стандартизацію вимог по переміщенню капіталу й платіжно-розрахункових операцій. Дія цих чинників сприяє інтенсифікації інвестиційних і фінансових потоків.

Діяльність ТНК забезпечує перелив капіталу, де є його надлишок, в країни, де є його нестача, що забезпечує задоволення інтересів як країн базування ТНК, так і приймаючих країн. Але, з іншої сторони, транснаціональний капітал доволі часто може діяти всупереч національній безпеці країн, розрушати державність країн, впливаючи негативно на політичну і економічну ситуацію в них. Створюючи конкуренцію національним державам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що визиває протидію зі сторони національних економік.

Однією з характерних рис сучасних ТНК є їхні величезні видатки на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР). Наприклад, щорічні витрати на це «Дженералмоторс», «Форд», і «ІБМ» становлять 2-3 млрд. дол., що перевищує науково-дослідницькі бюджети багатьох країн. Так, у США практично весь обсяг витрат на НДДКР приватного бізнесу припадає на 700 найбільших компаній, при цьому близько 40% цих коштів припадає на частку всього лише 15 найбільших корпорацій.

На сучасному етапі, першість у світі займають переважно транснаціональні корпорації США, але цей розрив поступово скорочується за рахунок посилення позицій ТНК держав Західної Європи та Японії. Також з'являються ТНК і в країнах, що розвиваються. Важливим чинником подальшого посилення економічної могутності ТНК є численні злиття і поглинання, які останнім часом досягли високого рівня.

Дослідивши функціонування ТНК в світовому масштабі, побачивши їх провідну роль у системі міжнародної економіки можна з впевненістю сказати, що всі проблеми сучасних міжнародних відносин, так чи інакше, впливають на діяльність транснаціональних корпорацій.

Можна виділити такі основні проблеми:

1. Проблема миру та війни

Проблема миру та війни є найактуальнішою в умовах сьогодення, бо в час війни всі країни світу, без виключень, втрачають більше ніж потім здобувають.

Для ефективної роботи ТНК необхідною є умова мирного співіснування країн світу. Адже ТНК функціонують у багатьох країнах світу і в країні, де починається військовий конфлікт ТНК багато втрачають. Це пов'язано і з фінансовими надходженнями, і з соціальними чинниками, і загрозою для життя працівників компанії. У разі, якщо філія ТНК, яка виробляє певну складову кінцевого продукту, знаходиться у зоні військового заворушення, під загрозою опиняється все виробництво компанії.

Зараз ця проблема гостро відчувається в Україні. Компанії не знають як діяти при нинішніх умовах.

2. Фінансова проблема

Перш за все вона пов'язана з фінансово-економічними кризами. Найбільшим викликом останнього часу стала світова фінансова криза, яка не оминула практично жодної країни. Розпочавшись в США вона охопила весь світ. Ця криза продемонструвала незахищеність національних економік перед світовими тенденціями та високу інтегрованість всієї фінансової сфери до світової.

Дана проблема найбільше впливає на діяльність ТНК. Адже криза в одній країні вплине на всю систему компанії. Під час кризи 2008 року багато відомих компаній заявили про скорочення або закриття виробництв. В свою чергу, банкрутство багатьох компаній збільшило напруження в соціальній сфері: сотні тисяч робітників по всьому світу втратили роботу, а це однозначно призвело до погіршення рівня життя в країнах.

3. Екологічна проблема

Екологічна проблема – одна з глобальних проблем сучасності, що проявляється в різкому загостренні суперечностей у відносинах між суспільством і природою, порушенні природних процесів через надмірну антропогенну дію, непередбачувані наслідки НТР, зростання енергоспоживання і спалювання викопного палива, демографічний вибух, збройні конфлікти, техногенні катастрофи тощо.

Сьогодні як ніколи споживання відновлювальних та не відновлювальних ресурсів досягло величезних обсягів і характеризується подальшим зростанням. Виникла ситуація, коли з найбільшою гостротою виявилась суперечність між потребами суспільства у природних джерелах та можливостями природи задовольняти такі потреби. Відносна обмеженість природних ресурсів спричинює пошук подальших радикальних рішень проблем у світовому масштабі.

На ТНК дана проблема впливає чи не найбільше. Екологічні організації типу «Greenpeace» виступають найбільшими критиками ТНК. Адже вони створюють величезні виробничі потужності, що можуть загрожувати місцевому екологічному середовищу. У кінцевому рахунку, витрати на підтримку екологічної обстановки можуть

виявитися занадто великими, саме тому багато ТНК розміщують свої виробництва в країнах третього світу.

Нафтогазові компанії є найбільшими забруднювачами екології в світі, тому для них ця проблема є найактуальнішою. Паралельно зі своєю діяльністю вони створюють різні фонди захисту тварин та навколишнього середовища. Цим вони прагнуть відвести увагу споживачів від спричинених ними забруднень.

4. *Проблема відносин між державами з різними економічними, політичними та релігійними устроями*

У зв'язку з постійним розвитком світу дана проблема вже не стоїть так гостро як раніше. В силу інформаційних технологій країни стали більш обізнаними з приводу інших країн.

Для ТНК дана проблема виливається у роботі з законодавством іноземної країни, де розміщена філія компанії. Важливим негативним моментом діяльності ТНК для приймаючих країн є те, що міжнародні корпорації можуть здійснювати тиск на уряд приймаючої країни і втягнути її у конфронтацію.

Також ця проблема стосується мусульманських країн, суперечності з якими часто виникають при співробітництві.

5. *Економічна відсталість багатьох країн світу*

Наразі проблема економічного розвитку бідних країн є надзвичайно актуальною. Виникло протиріччя між розвиненими і слабозрозвиненими країнами. Економічна відсталість країн, що розвиваються, зумовлена, з одного боку, сукупністю загальних, соціально-економічних, політичних та інших чинників, з іншого – наявністю в кожній окремо взятій країні своїх специфічних причин.

Нерівномірність розвитку й економічна відсталість спричинені також рівнем технологічного розвитку і ресурсозабезпеченістю різних країн.

Перебудова світової економіки стане реальною тільки в тому випадку, якщо бідні країни стануть повноправними учасниками світового співтовариства. Такі гіганти в міжнародних відносинах як США, Китай, Німеччина, Великобританія, Франція та ін. створюють фонди допомоги бідним країнам, найяскравішим прикладом яких є МВФ та група Світового банку.

Для ТНК розвиток країн відіграє важливу роль при виборі місця для відкриття свого підрозділу. Характерним є вибір країн з більш-менш розвинутою інфраструктурою, наявністю сучасної банківської системи. А відсталість країн не дає функціонувати компаніям на сто відсотків.

Вищезазначені проблеми впливають на світовий розвиток і, разом з тим, знижують ефективність роботи ТНК, тому вони потребують вирішення.

При вирішенні міжнародних проблем необхідно враховувати загальні закономірності історичного процесу, загальні тенденції розвитку виробничих сил та впливу на них НТР, соціальні фактори. За таких умов оптимальне вирішення проблем вимагає поєднання науково-технічних та соціально-політичних факторів у єдиний механізм, основу якого будуть складати колективні дії всіх держав.

Пропонуються такі шляхи вирішення проблем сучасних міжнародних відносин:

1) залагодження регіональних конфліктів мирним шляхом за участю міжнародних організацій;

2) створення фінансових інститутів з дослідження та прогнозування фінансових проблем у світовому масштабі;

3) вдосконалення національного законодавства в деяких країнах на прикладі провідних країн світу;

4) подальше міжнародне співробітництво в сфері науково-дослідних робіт, охорони навколишнього середовища, пошуку нових джерел енергії тощо;

5) *лібералізація зовнішньоекономічної політики* всіх країн світу, що полягає в послабленні заходів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, поліпшенні інвестиційного клімату, пом'якшенні національної міграційної політики;

6) *постійне вдосконалення системи світового регулювання міжнародних відносин у формі загальної для всіх країн нормативно-правової бази;*

7) розробка ефективних національних стратегій розвитку економіки країн, що розвиваються, які спиралися б на внутрішні економічні ресурси за певної фінансової допомоги з боку розвинених країн;

8) створення сучасної економіки у відсталих країнах повинно включати не лише індустріалізацію, лібералізацію господарського життя, реформування аграрних відносин, а й розвиток освіти, широке впровадження інновацій, поліпшення системи охорони здоров'я, пом'якшення соціальної нерівності, здійснення раціональної демографічної політики, вирішення проблем зайнятості тощо.

Список літератури:

1. Економіка підприємства: учбовий посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Погорелова М.І., доц. Меховича С.А. –Харків: 2006. - 691 с.
2. Погорелов М.І. Підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства /М.І. Погорелов, Н.Г. Дунь // Вісник НТУ „ХП”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХП”. - 2013. -№ 22 (995) -С. 119-123.
3. Погорелов М.І. Методика определения экономической эффективности ремонта/ Н.И. Погорелов, С.Н. Погорелов // Вісник НТУ „ХП”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХП”. - 2013. -№ 67(1040) -С. 172-181.
4. Погорелов М.І. Економіко-математична модель оцінки рівня ремонтного виробництва /С.М. Погорелов, М.І.

Погорелов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2014. -№ 34 (1077). – С. 11–18.

5. Погорелов М.І. Методика визначення економічної ефективності ремонту / М.І. Погорелов, І.М. Погорелов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. -№ 26 (1135). – С. 167-176.

6. Погорелов М.І. Методика економічного обґрунтування заходів щодо НОТ/ М.І. Погорелов, С. М. Погорелов// Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. -№ 60 (1169). – С. 149-154.

7. Погорелов С.М. Методика оцінки рівня організації праці менеджерів // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2018. – № 15 (1291). – С 125-128

8. Погорелов С.М. Особливості застосування інформаційних технологій в менеджменті та економіці // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Збірник наукових праць. – Х. : НТУ «ХПІ». – 2018. – № 19 (1295). – С 151-155

References(transliterated):

1. Ekonomika pidpriemstva: uchbovij posibnik / Za red. prof. Perervi P.G., prof. Pogorelova M.I., doc. Mekhovicha S.A. – Harkiv: 2006. - 691 s.

2. Pogorelov M.I. Pidvishchennya effektivnosti innovacijnoji diyal'nosti pidpriemstva /M.I. Pogorelov, N.G. Dun' // Visnik NTU

„HPI”. Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobництва. –H.: NTU „HPI”. - 2013. -№ 22 (995) - S. 119-123.

3. Pogorelov M.I. Metodika opredeleniya ekonomicheskoi effektivnosti remonta/ N.I. Pogorelov, S.N. Pogorelov // Visnik NTU „HPI”. Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobництва. – H.: NTU „HPI”. - 2013. -№ 67'(1040) - S. 172-181.

4. Pogorelov M.I. Ekonomiko-matematichna model' ocinki rinvya remontnogo virobництва /S.M. Pogorelov, M.I. Pogorelov // Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobництва. – H.: NTU «HPI». – 2014. - № 34 (1077). – С. 11–18.

5. Pogorelov M.I. Metodika viznachennya ekonomichnoi effektivnosti remontu / M.I. Pogorelov, I.M. Pogorelov // Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobництва. – H.: NTU «HPI». – 2015. -№ 26 (1135). – С. 167-176.

6. Pogorelov M.I. Metodika ekonomichnogo obruntuvannya zahodiv shchodo NOT/ M.I. Pogorelov, S. M. Pogorelov// Visnik NTU «HPI». Seriya: Tekhnichnij progres i effektivnist' virobництва. – H.: NTU «HPI». – 2015. - № 60 (1169). – С. 149-154.

7. Pohorielov S.M. Metodyka otsinky rinvia orhanizatsii pratsi menezheriv // Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky). Zbirnyk naukovykh prats. – Kh. : NTU «KhPI». – 2018. – № 15 (1291). – С 125-128

8. Pohorielov S.M. Osoblyvostizastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii v menezhmenti ta ekonomitsi // Visnyk NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky). Zbirnyk naukovykh prats. – Kh. : NTU «KhPI». – 2018. – № 19 (1295). – С 151-155

Надійшла (received) 15.12.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Погорелов Сергій Миколайович (Погорелов Сергей Николаевич, Pohorielov Serhiy Mukolaevich)– кандидат економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин Харків, Україна; e-mail: pogser.sp@gmail.com, (ORCID: 0000-0003-0868-2002)